

Bacheloroppgave

VPL05 Vernepleie

Hvordan kan en bidra til et seksualvennlig miljø for utviklingshemmede.

How to create a sex-friendly environment for people with disabilities.

Bigset, Hege-Birthe

Totalt antall sider inkludert forsiden: 38

Molde, 27.05.2020

Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg/vi erklærer herved at min/vår besvarelse er mitt/vårt eget arbeid, og at jeg/vi ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	☒
2.	Jeg/vi erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none">• ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands.• ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt.• ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt.• har alle referansene oppgitt i litteraturlisten.• ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.	☒
3.	Jeg/vi er kjent med at brudd på ovennevnte er å <u>betrakte som fusk</u> og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høgskoler i Norge, jf. Universitets- og høgskoleloven §§4-7 og 4-8 og Forskrift om eksamen §§14 og 15.	☒
4.	Jeg/vi er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiattrollert i URKUND, se Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver	☒
5.	Jeg/vi er kjent med at høgskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høgskolens retningslinjer for behandling av saker om fusk	☒
6.	Jeg/vi har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av kilder og referanser på biblioteket sine nettsider	☒

Personvern

Personopplysningsloven

Forskningsprosjekt som innebærer behandling av personopplysninger iht.

Personopplysningsloven skal meldes til Norsk senter for forskningsdata, NSD, for vurdering.

Har oppgaven vært vurdert av NSD?

ja nei

- Hvis ja:

Referansenummer:

- Hvis nei:

Jeg/vi erklærer at oppgaven ikke omfattes av Personopplysningsloven:

Helseforskningsloven

Dersom prosjektet faller inn under Helseforskningsloven, skal det også søkes om forhåndsgodkjenning fra Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk, REK, i din region.

Har oppgaven vært til behandling hos REK?

ja nei

- Hvis ja:

Referansenummer:

Publiseringsavtale

Studiepoeng: 15

Veileder: Ole David Brask

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven. §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

ja nei

Dato: 27.05.2020

Antall ord: 9079

Derfor holder jeg av deg
For stillheten mellom oss
For dine hendes milde kjærtegn
Og dine øynes stumme angst.

(Erling Christie)

Sammendrag

Dette er en oppgave knyttet til avslutningen på Vernepleiestudie ved høgskolen i Molde. Oppgaven bygger på litteraturgjennomgang av forskning på seksualvennlig miljø og hvordan dette kan påvirke vernepleierens holdninger. Det er lagt fram faktorer som kan fremme et seksualvennlig miljø for utviklingshemmede. Seksualitet er noe de fleste av oss ser på som privat og dermed er det ikke alle som er innstilt på å jobbe med andres seksualitet. Tjenesteytere skal aldri pålegges noe som strider mot egen overbevisning. Men, som tjenesteyter er en pliktig å godta et faglig forsvarlig opplegg rundt et seksualvennlig miljø. Økt fokus på seksualitet vil si at vernepleierne må være åpne for spørsmålene som utviklingshemmede har. Det kan heller ikke forventes at et så privat tema blir omdiskutert uten at vernepleierne fremmer det. Det er mye som kan legges til rette for å fremme et seksualvennlig miljø, samtidig som vernepleiere må ta hensyn til brukarene som bor rundt om i de ulike boligene.

Innhold

1.0	Innledning	8
1.1	Grunnlag for valgt tema.....	9
1.2	Relevanse for temaet	9
2.0	Metode.....	10
2.1	Validitet og reliabilitet.....	12
2.2	Forforståelse	12
3.0	Problemstilling.....	14
3.1	Begrepsforklaring	14
3.1.1	Seksualvennlig miljø.....	14
3.1.2	Utviklingshemming.....	15
3.1.3	Avgrensing for oppgaven.....	16
4.0	Teorikapittel og drøfting	17
4.1	Seksualitet.....	17
4.2	Holdninger.....	19
4.3	Hvordan sikrer vi kompetanse for miljøarbeiderne.....	21
4.4	Hvordan skape et seksualvennlig miljø?	25
4.5	DRØFTING.....	28
5.0	Avslutning	32
	Litteraturliste.....	33
	Vedlegg Vernepleierens arbeids modell.....	

1.0 Innledning

Temaet i denne oppgaven om seksualitet og utviklingshemming. Oppgaven er basert på utfordringer som vernepleiere møter på i boliger for utviklingshemmede.

I denne oppgaven tas det utgangspunkt i om utviklingshemmede kan oppnå et mer seksualvennlig miljø, der de bor. Utviklingshemmede bor som oftest i kommunale boliger som er tilrettelagt for deres behov. Med kommunal ansatt hjelp.

Ifølge Helse- og omsorgsdepartement (2019) finnes det en målsetning om full deltagelse og likestilling for de med utviklingshemming, dette skal gjelde alle områder i livet, også retten til privatliv. Personer med utviklingshemming skal få tilpasset kunnskap om kropp, identitet og seksualitet.

Dette temaet er noe vi alle har et personlig forhold til, men når det kommer til at vernepleierne skal dele det med andre, hvordan blir vernepleierne da påvirket? Er det slik at alle mennesker må ha et fungerende sexliv for å ha et godt liv? Jeg tenker at vernepleiere som jobber i bo-tjenesten for utviklingshemmede har et ansvar for å være bevisste rundt dette temaet og hvordan de samhandler med utviklingshemmede rundt dette temaet.

Med vernepleierens breddeutdanning innen helse -og sosialfag er dette et godt grunnlag for å sette seg mer inn i temaet utviklingshemming og seksualitet for å kunne skape et seksualvennlig miljø rundt om i boligene.

På Fellesorganisasjonens (2017) nettside om vernepleierprofesjonen står det at vernepleieren har en kompetanse der helse -og sosialfag er kombinert.

Vernepleierutdanningen har sin forankring i helhetlig integrert kompetanse basert på helsefag, sosialfag, juss, pedagogikk og psykologi. Vernepleieren er autorisert helsepersonell.

1.1 Grunnlag for valgt tema

I den senere tid har vi hatt et flott kjærestepar på mitt arbeidssted, og det viser det seg at tjenesteytere mangler kunnskap rundt dette temaet, og denne erfaringen har jeg også med meg fra andre arbeidssteder som jeg har hatt innenfor bo-tjenesten for utviklingshemmede. Jeg har jobbet innen dette feltet i mange år, så jeg har opparbeidet meg erfaring fra ulike kommuner. Dette er bakgrunnen for valget av temaet utviklingshemming og seksualitet. Hvordan kan vernepleierne oppnå at mennesker med utviklingshemming opplever å være i et seksualvennlig miljø, hvor temaet er helt naturlig å diskutere? Hva må til for at det rundt om på avdelingene kan nås og eventuelt kan ha det som et overordnet mål? Muligheten kan være at en må inn med kunnskap og holdningsendringer på avdelingene. Vernepleiestudiet gir en bredde av teoretisk kunnskap, og med dette prosjektet ønskes det at kunnskapen blir bredere på dette feltet. Dette forskningsprosjektet har en tanke om å være opplysende, og på den måten kan det kanskje skape en holdningsendring til temaet seksualitet og utviklingshemming.

1.2 Relevanse for temaet

I dette bachelorprosjektet var det ønskelig å se nærmere på vernepleierne og hvordan de kan skape et godt miljø innenfor seksualitet og utviklingshemming. Utviklingshemming er et vidt begrep, og jeg har fått økt kunnskap i løpet av arbeidet med denne oppgaven om at utviklingshemmede ofte utsettes for overgrep. Dette gjelder både utviklingshemmede overfor hverandre og utviklingshemmede som blir overgrepet av såkalte normale.

Ifølge Barstad (2006) så handler seksuelle overgrep om fysiske eller psykiske handlinger eller krenkelse noen har begått. Offeret kan kjenne eller ikke kjenne vedkommende, samt at hen ikke er i stand til å samtykke på grunn av alder, trusler eller modenhet. Krenkelser handler om å ikke følge samfunnets normer.

Om en ser på forskningen som Helse Sør-Øst (2009) utførte vil det ligge en variasjon fra undersøkelse til undersøkelse, da utviklingshemmede forstår mindre av situasjoner som

omhandler overgrep. Samtidig som de kan ha utfordringer med å gi uttrykk for hva som har skjedd. Det finnes en enighet om at dobbelt så mange utviklingshemmede blir utsatt for seksuelle overgrep enn den øvrige befolkningen. Det er snakk om 12 % hos kvinner og 6 % for menn med utviklingshemming. Hos den øvrige befolkningen er det 6 % hos kvinner og 3 % hos menn. Med fokus på et godt miljø med gode holdninger, kan dette føre til mindre uønsket seksualitet blant denne gruppen av mennesker.

Seksualitet handler om så mye, når vi hører ordet seksualitet så tenker vi ofte konkret på onanering, samleie og bruk av porno. Men, egentlig så handler det om et stort aspekt av følelser og nytelse, hvor det aller mest handler om nærhet, og alle de gode følelsene nærhet skaper. Vi som vernepleiere er kanskje mest kjent for å jobbe med mennesker med sammensatte problemer og/eller utfordringer. Derfor har valg av tema stor relevans for denne utdanningen vi tar for å bli vernepleiere, og som kan påvirke til at en kan snakke åpent om seksualitet og forholde seg til den på en god måte.

2.0 Metode

Litteraturstudie er valgt som metode i denne oppgaven. «En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener formålet, hører med i arsenalet av metoder» (Vilhelm Aubert 1985,196).

På denne måten har jeg sett på litteratur som finnes på feltet fra før. Ifølge Dalland (2017) er metode en måte å fremskaffe eller etterprøve kunnskap på. Det kan ses på som en framgangsmåte for å løse en problemstilling, eller at en kommer frem til ny kunnskap. Metode handler om hvordan vi skal finne fram for å få informasjon, videre handler det også om hvordan man analyserer og hva prosessen forteller oss. Forskning handler om systematikk, grundighet og åpenhet. Vi skal finne ut om våre antagelser stemmer med virkeligheten eller ikke (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010).

Den kvalitative litteraturmetoden som denne oppgaven bygger på, handler om at en fanger opp opplevelser og meninger som en ikke kan feste tall til. Med denne metoden kan en ikke måle noe (Dalland 2017). Men en kan få en bedre forståelse for samfunnet vi lever i.

Og hvordan vi samhandler med hverandre. Samhandling er en symbolsk interaksjonisme innenfor sosiologien, den er opptatt av meningen bak handlingen. Å handle formålsrettet og meningsfullt er en måte menneskene handler på. Meningene er skapt ved sosiale relasjoner eller gjennom sosial interaksjon mellom mennesker (Brodtkorb og Rugkåsa 2009).

Ifølge Dalland (2017) kan dette handle om at en gjengir følsomheten i forskningen på best mulig måte. En går i dybden på dataen som er innsamlet der en får frem det som er spesielt eller avvikende på området. Under forskningen så får man en nærhet til feltet en har valgt å forske på. Det som blir samlet inn omgjøres til en helhetlig sammenheng, der en formidler forståelse, påvirkning og delaktighet.

Samtidig som det er viktig å bruke god tid for å få en bedre oversikt over forskningsfeltet. På denne måten blir den kjent, og det kan bidra til å hindre misforståelser i tolkningene. Når en skal tolke resultatene, bør en ha klart for seg svakheter som gjerne kan begrense gjennomføringen av bachelorprosjektet. Det bør derfor forklares hvordan prosjektet har påvirket dataene (Dalland 2017).

Jeg la også inn databasesøk på Norat og Oria. Dette førte til at jeg fikk opp en del SOR-Rapporter. Vi har brukt tidsskriftet SOR gjennom skolen og det tenkes derfor at disse har validitet. SOR ble opprettet i 1951 og de arbeider med informasjon – og kompetanse formidling, fagutvikling for å fremme utviklingshemmedes rettigheter.

Jeg fikk også opp en artikkel av Hilde Lunde (2014) som jeg har valgt å vektlegge. Jeg søkte også direkte inne på SOR sin nettside etter artikler, da dette ble den enkleste måten for å finne artikler som er knyttet til temaet jeg har fokus på.

Litteraturfunnene mine kommer også av at jeg kontaktet en vernepleier som også er utdannet sexolog. Dette førte til at jeg ble opplyst om boken til Barstad (2006):

Utviklingshemming og seksualitet. Boken er ikke av nyere dato, men jeg har valgt å bruke den da bøker med samme tema av nyere dato ikke var å oppdrive. Jeg fikk også tips om Håndboken (2012) fylkesmannen i Finnmark, om utviklingshemming og seksualitet. Jeg fikk også tips om NAKU (Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming) og her var en del informasjon og artikler som omhandler temaet.

Når en velger en bestemt metode så har en bestemt seg for at det er denne metoden som belyser problemstillingen på best mulig måte (Dalland 2017). Det ble også utført søk i Google Scholar, fordi den er brukervennlig og noe jeg mestret å anvende.

2.1 Validitet og reliabilitet

Validitet står for relevans og gyldighet. Om en kan måle noe, må det ha relevans og være aktuelt for det en undersøker (Dalland 2017). Relevansen for litteraturen som er brukt, har blitt vurdert på den måten at da det er kilder som er brukt i undervisning på Høyskolen, så er kildene pålitelige nok til å anvendes i et skoleprosjekt. Forfatterne av nevnt litteratur er også vurdert som pålitelige da disse er anerkjente.

Reliabilitet står for pålitelighet. Målingene som utføres må være konkrete, og det bør opplyses om feilmarginer som kan oppstå (Dalland 2017).

Jeg har sett på litteratur som kan belyse oppgavens problemstilling, der jeg har sett anerkjente forfattere, og ut fra dette har jeg vurdert at litteraturen som jeg har valgt gir oppgaven min validitet og reliabilitet.

Norlund, Thronsen og Linde (2015) forklarer dette som forholdet mellom forskningsmetoder og arbeidsmåter i det vernepleiefaglige arbeidet. Praksisen bygger på erfaringer, forskning, brukerkunnskap og brukervedvirkning. Det er forsøkt å anvende mest mulig bruk av primærkilder, men dette har ikke vært mulig for alle kildene. Da er sekundærkildene tatt i bruk, noe som kan føre til at en adopterer andres feiltolkninger (Dalland 2017).

2.2 Forforståelse

«Når vi selv er det instrumentet som samler inn data, vurderer og tolker, krever det bevissthet om eget ståsted, egen forforståelse og kontekst i betydningen sammenheng» (Dalland 2017,47). Min forforståelse handler om at jeg har sett at det mangler seksualvennlige miljøer i boliger for utviklingshemmede. Miljøarbeideren kan dra nytte av et seksualvennlig miljø for utviklingshemmede for å skape livsmestring blant brukerne hen jobber med. Forforståelse kan handle om at det i ulike samfunn benyttes ulike begreper og verdier, som brukes til å fortolke og forstå virkeligheten med. Når noe fortolkes forsøkes det å forstå eller få en forklaring på hva hendelsen vi si i den sammenhengen. Dette bygger

på hermeneutikken som er studien av forforståelse. Hermeneutikken er en metode for å tolke tekster, som at teksten forstås ut fra en helhet, der de enkelte delene blir satt opp imot hverandre, for å oppnå en forståelse. Denne forståelsen tar utgangspunkt i at alle har en forforståelse, når ulike situasjoner dukker opp, brukes vår forforståelse til å tolke hendelsen. På denne måten får vi en ny forforståelse som vi i nye situasjoner bruker igjen. Den hermeneutiske sirkel kalles dette. Alle har en forforståelse, som henger sammen med personlige erfaringer, sosial og kulturell bakgrunn, som har betydning for hvordan ulike situasjoner fortolkes. Det bør være en bevissthet om dette i møte med andre, for å forstå at andre har også sine fordommer og forforståelser (Brodtkorb og Rugkåsa 2009).

Når seksualitet dukker opp som tema på jobb, blir kollegaer gjerne flåsete, om det er et ord det er lov å bruke. Noen vrir seg på stolen og konkluderer raskt med at det er unormalt, og begynner å snakke om andre saker for å avlede temaet. «Men, er det unormalt fordi om ikke jeg og du gjør det på denne måten?» Har jeg spurt kollegaer om. De fleste har da svart: «Ja, det er det». Jeg tenker at det er normalt for den som utfører den aktuelle handlingen, eller at brukarene ikke har kunnskap nok til å vite hva som er normalt i forhold til samfunnets krav. Kollegaer vil ikke snakke om seksualitet fordi det kan oppleves flaut, og en er heller ikke vant med å ha det som tema.

Da jeg startet utdanningen som vernepleier så hadde jeg en forestilling om at dette var noe vi kom til lære mer om. Da jeg skulle bli hjelpepleier på slutten av 90-tallet husker jeg at vi hadde noen få timer om dette temaet, og det handlet mest om, slik jeg husker det; hvordan vi som tjenesteytere skulle legge til rette for at mennesker med ulike behov skulle få gjennomføre seksuelle handlinger. Min erfaring var at vi ikke lærte noe av en flau lærer, og elevene var like flau. Jeg føler vi har vært for lite innom dette temaet i vernepleierutdanningen, og derfor håper jeg at gjennom arbeidet med denne oppgaven vil det føre til at jeg får et større innblikk, der jeg kan ha fokus på hvordan vernepleiere kan legge til rette for et seksualvennlig miljø i bolig for utviklingshemmede.

3.0 Problemstilling

Problemstillingen er formulert slik: «Hvordan kan vernepleiere legge til rette for et mer seksualvennlig miljø i bolig for utviklingshemmede personer?»

For å få løst dette på en ryddig måte konkretiseres problemstillingen i tillegg. Det vil da sees på;

- Betingelser for et seksualvennlig miljø.
- Hva vernepleieren kan gjøre for å bedre betingelsene og skape rammer for et seksualvennlig miljø.

Seksualitet er en del av oss mennesker, og jeg ønsker å se på om utviklingshemmede personer får dekket denne siden av sin tilværelse på en tilfredsstillende måte, og hva vernepleiere kan gjøre for å legge til rette for å oppnå dette.

3.1 Begrepsforklaring

3.1.1 Seksualvennlig miljø

Ifølge Barstad (2006) er det flere grunner til å fremme et seksuelt vennlig miljø. To av disse er det ønskelig å framheve.

Det kan oppleves utfordrende for miljøarbeidere å tørre å presentere problemer som handler om seksualitet for tjenestemottakerne. Samtidig så er det viktig å være bevisst på at et seksualvennlig miljø lettere kan avdekke overgrep. Et seksualvennlig miljø handler om at det er greit å snakke om seksualitet. Da blir problemer rundt dette også lettere å ta opp. Vi som yter tjeneste til mennesker med utviklingshemming bør sørge for at tjenestemottakerens seksuelle ønsker og behov blir ivaretatt (Barstad 2006). Det som er en forutsetning for et seksualvennlig miljø, er at vernepleierne har og utøver gode holdninger.

Ifølge Eide og Eide (2017) så er det den personlige karakter hos vernepleierne som er avgjørende for å genere gode relasjoner til brukarene. Dette vil gjerne bidra til at mennesker med utviklingshemming også får sunne holdninger til seksualitet.

Annerkjennelse og respekt for alle sider av mennesket må stå i fokus. Alle mennesker er seksuelle vesener og har seksuelle rettigheter og behov. Miljøarbeidere må derfor vise aksept for levelig seksuell adferd, og ikke fordømme uttrykksformer ut ifra sin egen seksuelle preferanse (SOR 2020).

3.1.2 Utviklingshemming

Dette er en tilstand med mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå, eller at personen har stagnert på et visst aldersnivå. Det som viser seg er at ferdighetene svekkes, gjerne i løpet av utviklingsnivået. Ferdighetene bidrar til det generelle intelligensnivået som handler om kognitive, språklige, motoriske og sosiale ferdigheter (Direktoratet for e-helse 2017). Det finnes flere grader av utviklingshemming, og derfor er det en vanskelig diagnose å beskrive generelt.

Ifølge Holden (2016) har ICD-10 gradert hvilke utviklingsaldere, de ulike gradene av utviklingshemming tilhører. De generelle sidene handler om en forsinket læring hos personene. De vil ikke ha ferdigheter og kunnskap på samme nivå som personer på samme alderstrinn har. Utviklingshemming betyr at en person har generelle lærevansker, redusert kunnskap og ferdigheter (Holden 2016). Personer med utviklingshemming vil ofte ha problemer med intellektuelle funksjoner som abstrakttenkning, resonnering, problemløsning og planlegging. Dermed kan de ha problemer med å arbeide selvstendig, og problemer med å mestre personlige og økonomiske oppgaver. Dette må vise seg før personen er 18 år, og tilstanden må ha vært varig, altså noe som ikke har oppstått akutt. Det kan ses på som viktig at vernepleierne får frem at det er store variasjoner blant personer som har diagnosen utviklingshemming (Holden 2016).

Ellingsen (2014) skriver at det kan være mer presist å snakke om nedsettelse av forutsetninger for utvikling, men utviklingshemming blir brukt med den enkle forklaringen at begrepet er forskjøvet fra heming til hemming. Diagnosen er sammensatt fordi tilstanden har en omfattende betydning som handler om kognitiv funksjonsnedsettelse.

Dette er komplisert og sier noe om hvordan personer med utviklingshemming fungerer. Men for dette prosjektet er det det generelle som blir lagt vekt på. Det har ikke noe å si for seksualiteten til en person at en ikke fungerer godt nok i forhold til sin egen alder.

3.1.3 Avgrensning for oppgaven

Ved å se på et seksualvennlig miljø og hvordan miljøarbeidere kan tilrettelegge for at betingelsene og rammene kan bedres, var det ønskelig å kartlegge holdninger og hvordan disse påvirker vernepleierne i samhandlingen med andre mennesker. Det er lagt vekt på nærhet og ømhet i samhandlingen, da den eksakte seksuelle akten mellom to mennesker ikke er nødvendig å legge vekt på.

Jeg har avgrenset til at det skal handle om utviklingshemmede som bor i omsorgsboliger i regi av kommunene, voksne mennesker fra 20 år og oppover.

I teoridelen beskrives vernepleieren som «miljøarbeider» på grunn av manglende kilde omhandlet temaet rettet mot vernepleieren spesielt. Vernepleietittelen fremheves i drøftingsdelen, men er fortsatt en del av miljøarbeiderteamet.

Ifølge Barsk, Østby og Ødegård (2016) så er samarbeid med andre kompetanser verdifullt og det oppstår kunnskap i samarbeidet. Det beskrives som at det er ønskelig at kompetansen ikke isoleres, men at den kan knyttes til yrkesrollen, målgruppen og verdivalgene. Vernepleierrollen fører til visse normer og forventinger til hvordan arbeidet utføres. Dette har med historien til vernepleierne, å den erfaringen en har med målgruppen og de problemstillingen som dukker opp. Dette handler om kompetansen som er tverrfaglig, og er en viktig del av vernepleierens særpreg.

4.0 Teorikapittel og drøfting

4.1 Seksualitet

Dette er et stort og krevende tema som det ikke snakkes så ofte om, selv om det er en del av det å være menneske. Seksualitet er integrert i hvert menneske, som en del av personligheten. For både barn, menn og kvinner er det et grunnbehov som utgjør det å være menneske. Seksualitet handler ofte om samleie eller evnen til å oppnå orgasme. Men, seksualitet er mer, det kan være energien som fører oss til å søke nærhet, kontakt og varme hos andre. Det kan handle om sensualitet, følelser og tanker i samspill med andre.

Seksualitet kan uttrykkes gjennom det vi føler, bevegelsene våre, berøring av andre og hvordan en selv blir berørt. Det handler om sensualitet, som påvirker måten en tenker på, følelser og samspillet med andre. Det som er universelt for mennesket er den seksuelle driften, men behovene varierer fra menneske til menneske (SOR 2020).

Ofte er det ifølge Barstad (2006) ingen sammenheng eller likhetstrekk mellom seksualitet og samleie, en kan ha sex uten penetrering og samleie. Sanseopplevelsen kan være vel så viktig å ta vare på.

Ifølge NAKU (2020) har seksualitet alltid opptatt mennesker. Den kognitive prosessen og den følelsesmessige prosessen som kommer fra seksualiteten er ikke nok til å forklare den. Det handler også om sosiale og kulturelle forhold. Normer og regler er rammene for hvordan kulturer utøver seksualitet. For å eie en god seksualitet, bør en utvikle seg innen samfunnets tillatelse og innenfor disse rammene lære seg å forvalte seksualiteten sin. Når en skal snakke om seksualitet så handler dette så mye mer enn om den spesifikke seksuelle handlingen. Ifølge Barstad (2006) så er dette et omfattende tema, som dekker mye.

Breistein og Ovrud (2013) skriver at seksualitet handler om noe vi alle er født med, og den kommer til uttrykk i varierende grad gjennom livet, samtidig som det er en viktig del av menneskets identitet. Seksualiteten er basert på behov, som lengsel etter kontakt, nytelse, ømhet og kjærlighet. Seksualitet handler også om kroppslige følelser, som har stor virkning på den psykiske og fysiske helsen til mennesket. Dette er like viktig for de med utviklingshemming, og det er derfor viktig at en sikrer at de får kvalifisert opplæring om egen kropp og seksualitet.

Dette kan handle om at eier du ikke din egen seksualitet så er du ikke et helt menneske, det finnes selvsagt motsetninger. Alle har tillatelse til å være seksuelle, bare noen få har tillatelse til å praktisere sex. Noe som kan handle om sårbarhetsfaktorer (NAKU 2020).

«I overordnede dokumenter så peker Verdens Helseorganisasjon (WHO, 1975) på at helse har et seksuelt aspekt, og at seksualitet er en naturlig del av menneskelivet gjennom alle dets faser. Allerede i 1987 beskrev stortingsmelding nr. 67 (1987) seksualitet som en viktig del av livskvaliteten. NOU 1991:20 (1991) presiserer at alle har rett til et seksualliv. Samtidig skal forholdene tilrettelegges slik at personer med intellektuell funksjonsnedsettelse kan få en harmonisk utvikling. Videre påpekes det at omsorgsyterere ikke har plikt til å gjøre noe som strider mot egen overbevisning, men likevel plikter og tolerer andres seksualitet» (Lunde 2014, 59).

Ifølge Almås og Benestad (2006) er seksualiteten en del av det økologiske miniuniverset ethvert menneske er i. Med fokus på det faglige perspektivet bør en vise forståelse for at seksualiteten er en del av oss.

En god helse er som oftest avhengig av nærhet til andre mennesker. Alle er avhengige av at andre setter pris på oss. Det blir ansett som god medisin å få en klem av noen en liker (SOR 2020).

Vildalen (2011) skriver at miljøarbeiderne, vernepleiere inkludert, har en tendens til å tro at utviklingshemmede ikke har utbytte av seksualiteten sin. Det tenkes derfor at dette er noe vår profesjon ikke trenger å ha fokus på, og opplæring innen seksualitet for å ha et godt liv er unødvendig. Seksualitet er privat, og dermed så velger noen helseprofesjoner å ikke forholde seg til denne siden av livet til tjenestemottakerne.

Det kan være at de tenker at dette fikser tjenestemottakeren selv eller at andre profesjoner tar på seg oppgaven (Barstad 2013).

4.2 Holdninger

Holdningene kan en kalle et sosialt kompass, en bruker det for å orientere seg i den sosiale verden (Helgesen 2011).

Helgesen (2011) forklarer det som et skjema der en har lageret sitt om virkeligheten.

Skjemaet kan handle om politikk, livssyn, film og andre sosiale tema. Skjemaene inneholder ikke bare kunnskap, men også verdibasert evaluering av kunnskap. Dermed har holdningen sentrale emosjonelle inntrykk, som gir holdningen positiv eller negativ verdi.

Holdningene er viktige for de sosiale funksjonene til menneskene, de skaper tilhørighet og felleskap, samtidig som de er viktige for identiteten.

Ifølge Barstad (2006) så ble det i tiden etter HVPU-reformen stilt spørsmålsteget ved følelseslivet til utviklingshemmede. Dette handlet om at de utviklingshemmede kunne føle sorg når nærstående døde, eller at de kunne savne noen nære som flyttet bort. Det kan de, for det er stor enighet rundt at det å ha en utviklingshemming ikke fører til at en har et forynget følelsesliv.

Grunnen til at utviklingshemmede rammes av negative holdninger er at de har færre valgmuligheter og er avhengige av hjelp fra andre mennesker (Vildalen 2011).

Dermed bør en tenke på at en bør en ha en åpen holdning til det de opplever eller det personene forteller oss. Det vi anser som normal eller sunn seksualitet kan for andre være unormalt. Vi som miljøarbeidere kan også møte på situasjoner der vi blir overrasket over våre følelser i situasjoner som er uvant erotiske. Vi har kanskje et teoretisk aksepterende forhold til annerledesheter, men i den konkrete situasjonen kan vi få følelser vi ikke har tenkt over (Almås og Benestad 2006).

Ifølge NAKU (2020) kan vi ta et tilbakeblikk, til forrige århundre. Da hadde en holdninger som handlet om at de utviklingshemmede var uskyldige, en hadde ikke rettigheter, eller det en kalte syndige drifter. Men, med 1900-tallet så kom vernetanken, der utviklingshemmede skulle vernes mot samfunnet og alle farene som truet. Dette har forandret seg til at vi i dag har åpen omsorg med rettigheter som er like for alle, der utviklingshemmede både har rett og muligheter til et seksualliv.

Det er grunnleggende at miljøarbeidere har kunnskap og holdninger om de utviklingshemmedes rettigheter til å eie sin egen seksualitet, for at de skal ha mulighet til å utvikle sin egen seksualitet (Barstad 2006). Det må kunnskap til for å utvikle riktige holdninger hos miljøarbeidere. Almås og Benestad (2006) skriver at etter hvert som

helsepersonell tilegner seg kunnskap, og etter hvert som de har opplevd egne følelser i møte med brukerens seksuelle og kjønnsmessige identiteter, så vil helsepersonell merke forandring og utvikling rundt egne holdninger og reaksjoner. På denne måten utvikles miljøarbeideren mot å bli en erfaren miljøarbeider. For å skape denne aksepten for seksualitet slik at miljøarbeidere kan tilegne seg kunnskap på dette feltet, må det jobbes for å fremme seksualitet som tema gjennom internundervisning eller kurs. Det er noe som bør gjøres før det oppstår uheldige episoder. Det kan ofte være slik at etter at miljøarbeidere møter på problemer, så starter de å lete etter hva som bør gjøres (Barstad 2006).

Almås og Benestad (2006) skriver at en profesjonell holdning handler om respekt og kyndighet for brukerne, og at miljøarbeidere bør være fordomsfrie samtidig som de har klarhet i sine egne grenser. Dette er noe som kan utvikles. Det er alltid en fordel for miljøarbeiderne å ha kunnskap om kropp og seksualitet. Miljøarbeidere bør ha forståelse for hvordan seksualitet fungerer og hvordan dysfunksjoner kan oppstå. Kunnskaper om anatomi og fysiologi, samt hormonenes betydning, er viktige grunnleggende kunnskaper. Utviklingshemmede er mer sårbare for å utvikle seksuelle problemer enn andre. Mange opplever forandringer som skremmende, og forandringene kan da være vanskelige å finne ut av. Mennesker som har problemer med kommunikasjon og språkvansker kan ha vansker med å utrykke seksuell adferd. Derfor er det viktig at miljøarbeidere har kunnskaper om seksuell utvikling og adferd hos mennesker, for å lettere kunne fange opp hva som er uttrykk for seksuelle behov (Vildalen 2011).

Kunnskap er det som må til for at miljøarbeidere skal utvikle gode holdninger. Respekt og anerkjennelse skal prege miljøarbeiderens holdninger. Manglende kunnskap kan skape holdninger som gir mangel på bekreftelse. Vi må akseptere alle sider ved mennesket, også de seksuelle sidene. Seksualiteten påvirker livskvaliteten og derfor kan vi ikke velge bort seksualiteten til de utviklingshemmede. Miljøarbeidere må derfor forholde seg til de forskjellige formene for uttrykk som kommer hos de med utviklingshemming, på en god måte. Som miljøarbeider har en et ansvar for å ha nok kunnskap om utviklingshemming og seksualitet (Breistein og Ovrud 2013).

Seksualitet er noe som opptar mennesker i større eller mindre grad. Men, seksualitet hos mennesker med utviklingshemming er noe en behandler vilkårlig, og det ser ut som det er preget av lite målstyring. Når brukere trenger bistand på dette område, er det vanskelig å forstå grensene. Miljøarbeidere vil ha behov for tydelige retningslinjer og opplæring for å kunne veilede i tråd med samfunnets normer innenfor seksualitet (Vildalen 2011).

Mennesker har ulike holdninger til seksualitet, og det vil derfor for mange være vanskelig å skulle bistå i forbindelse med andre sin seksualitet. Men, om en jobber med holdningene, reflekterer rundt temaet seksualitet og hva den enkelte kan bidra med rundt dette temaet, kan det skapes en aksept for at seksualitet er et område en kan jobbe med (Barstad 2006). Ifølge Barstad (2013) blir temaet seksualitet ofte noe problematisk når det linkes opp mot utviklingshemming. Dette kan ha noe med at miljøarbeidere drar med seg holdninger de ikke er helt bevisste på, og dermed lettere ser problemer enn muligheter. Det er mange utfordringer rundt temaet seksualitet, og utfordringene blir vanskeligere når de knyttes opp mot utviklingshemming. Seksuallivet er en viktig del av det gode liv, ikke bare for reproduksjon, men også for nytelse. Derfor bør mennesker med utviklingshemming veiledes til å få mest mulig ut av denne siden av livet.

Ifølge Almås og Benestad (2006) kan holdningene vi har i vår tid løftes fram. Vi vurderer, forkaster eller forsterker. Ethiske og moralske spørsmål blir komplisert å ta stilling til. Det er derfor viktig at miljøarbeidere har en holdning som gir forståelse. Tjenestemottakerne bør oppfatte at dette er et område hvor de skal få hjelp. Miljøarbeidere skal være ydmyke og begrunne valgene de tar.

Har miljøarbeidere personlige grunner eller faglige grunner som fører til at de ikke går inn i denne typen arbeid når tjenestemottaker ønsker det, så bør miljøarbeideren være ærlig om det til tjenestemottaker, og miljøarbeideren finner da fram til den nødvendige kompetansen slik at tjenestemottaker får den hjelp som behøves (Barstad 2006).

4.3 Hvordan sikrer vi kompetanse for miljøarbeiderne

Ifølge Barstad (2006) så er jobben til miljøarbeideren å dekke behovene til tjenestemottakeren. Miljøarbeideren skal bistå i det tjenestemottakerne ikke mestrer, på denne måten er hen i posisjon til å samtale med tjenestemottaker for å rettlede og hjelpe, og for å finne ut hva mottakeren trenger av hjelp på dette området.

Det er derfor viktig at miljøarbeidere lærer hva seksualitet er, og hva det forventes at en skal veilede og tilrettelegge for. Denne kompetansen vil føre til at miljøarbeiderne føler seg tryggere når de skal bistå i temaet seksualitet (NAKU 2020).

Det er noe en bør starte med når de er små barn og det bør fortsette opp i voksen alder. Da seksualitet er viktig og handler om livskvalitet for den enkelte. Noe som kan bidra til at den enkelte forvalter sin egen seksualitet på en god måte. Dette handler ofte om fordommer og usikkerhet, utviklingshemmede har ofte et omsorgsbehov som det egentlig ikke forventes at voksne mennesker har. Dermed blir seksualiteten til utviklingshemmede ofte undertrykt (Vildalen 2011).

Det er viktig at de som arbeider med seksualitet, starter arbeidet tidlig. Opplæringen skal være tilpasset den enkeltes utviklingsnivå. Dette er noe som bør følges opp gjennom de ulike livsfasene (NAKU 2020).

Hva kan vi som miljøarbeidere bistå med, og hva skal vi ikke bistå med? De utviklingshemmede trenger opplæring i å forstå hvordan normene i samfunnet vårt fungerer. Denne opplæringen bør starte når barna er små og den bør være i tråd med den uformelle seksuelle oppdragelsen (Barstad 2006).

Uformell seksuell oppdragelse kan handle om en formell eller en uformell oppdragelse. Den formelle oppdragelsen gis gjennom en profesjon, som barnehagepersonell eller lærere. Uformelle oppdragere er foreldre, familie eller venner. Seksuell oppdragelse er det som gjør at en forvalter sin seksualitet på en slik måte at seksualiteten blir akseptert av samfunnet etter hvert som en blir voksen. Denne oppdragelsen er stort sett uformell, og den oppleves gjerne gjennom venner. Dette er noe utviklingshemmede ikke får tatt del i, fordi de oftest blir plassert i en mottakerrolle som fører til at det blir utfordrende å lære dem den uformelle seksuelle oppdragelsen (Barstad 2006).

De har ikke fått deltatt i den normale seksuelle oppdragelsen, der det fås kunnskap om seksualitet. Men, uansett hvordan utviklingshemmingen arter seg så har ingen rett til å frata dem retten til seksualitet (SOR 2020).

Ifølge Almås og Benestad (2006) kan seksuelle problemer utfordre dypere enn andre bekymringer.

Dermed bør det kartlegges hva som er viktig og hva miljøarbeiderne kan bidra med over for de menneskene som ikke kan forvalte denne siden av livet sitt på egenhånd (Barstad 2006). Miljøarbeiderne har et ansvar for at de har kunnskap om utviklingshemmede og seksualitet, slik at de er i stand til å tolke adferden (Barstad 2006).

Noen vil trenge hjelp til å ivareta seksualiteten sin, da dette er et viktig behov hos mennesker. Noen vil trenge hjelp også på dette området. Miljøarbeidere står ofte de utviklingshemmede nær, og bør derfor kunne gi rådgivning og veiledning innen seksuell atferd. Derfor bør vi kjenne til hva seksuell adferd er, vi bør også gjenkjenne seksuell

frustrasjon og vite hva som bør gjøres. De fleste vil kunne lære om seksualitet gjennom muntlig veiledning, eller visuelle stimuli som filmer. Men, en bør under slike handlinger være flere, da en lett kan bli mistenkeliggjort. Rettsikkerheten og den utviklingshemmede integritet skal ivaretas (Vildalen 2011).

Lunde (2014) skriver også at mange tjenesteytere betrakter brukerne som barn i en voksen kropp, og at de da ikke tar stilling til om mennesket har behov for en seksualitet. Ifølge Vildalen (2011) så kan det oppstå problemer i forbindelse med egen seksualitet fordi den utviklingshemmede ikke er informert om seksualiteten. Det er derfor utarbeidet kurstilbud til utviklingshemmede og tjenesteyteren deres. Tjenesteyteren blir ofte overasket over hvor lite den utviklingshemmede kan om kropp og seksualitet. Dette kommer ofte av at der er jevnaldrende som er den viktigste kilden til informasjon når det kommer til seksualopplysning for barn eller unge.

Ifølge Almås og Benestad (2006) kommer kompetansen en tilegner seg gjennom utdanningen til kort i forhold til de fleste seksuelle problemer. Det læres ofte ikke nok i profesjonsutdanningene til å opptre profesjonelt i forhold til seksualitet, og derfor blir f.eks. vernepleiere avhengige av sine egne personlige erfaringer. Miljøarbeiderne har ofte like mange fordommer og kunnskapsmangler som resten av befolkningen. Men, som profesjonelle har en noe ikke alle andre har. De har trening på å være i situasjoner der de må ta ansvar og raske avgjørelser. De er vant til å kaste seg ut i noe de ikke er sikre på om de mestrer. Dette fordi det ikke er andre tilgjengelig som er bedre kvalifisert. Det kan være mange utfordringer som vil vise seg når miljøarbeidere skal jobbe med andres seksualitet. Utfordringer som at de du jobber med har et annet syn på seksualitet enn du selv (Barstad 2006).

Ifølge Vildalen (2011) finnes det en kurspakke som er utarbeidet for utviklingshemmede og miljøarbeiderne. Denne kan bidra til at den utviklingshemmede personen får de opplysningene rundt seksualitet som hen mangler. Det følger med en kunnskapstest som er knyttet opp mot kurset, den inneholder spørsmål om forståelse av ord og begrep. Som forskjellen på mann og dame, hva skjer med oss i løpet av puberteten, og forskjellen på venner og kjærester. Det er den miljøarbeideren som kjenner den utviklingshemmede personen best som utfører denne testen.

Barstad (2006) skriver om dette kurset i forbindelse med testen, «På vei til voksen», som fungerer fint sammen med et opplæringsprogram om etikk og seksualitet, forkortet med ESS som står for etikk, samliv og seksualitet. «På vei til voksen» ble utgitt i Danmark, er oversatt til norsk og består et undervisningshefte på 100 sider. Heftet inneholder bilder og

tegninger som fungerer fint som hjelpemidler i undervisning. Målgruppa er utviklingshemmede personer, og materialet kan brukes av de som jobber rundt den utviklingshemmede personen. Dette heftet kan brukes på ulike måter, det kan tilpasses individuelt eller i grupper. Det forklares hvordan en kan tilpasse kurset til den enkelte person. Kurset fungerer fint sammen med ESS. ESS er utviklet av Bernt Barstad og Bjørg Neset. Opplæringsprogrammet omhandler etikk og seksualitet. ESS er utgitt på DVD og som bok, som er bygd opp på en enkel måte, på en måte som gjør at de utviklingshemmede personene kan bruke disse uten bistand. Det er inndelt slik at personene lærer seg de uskrevne og skrevne reglene som en bør kunne dersom de skal ha glede av sex. DVD-en skal danne et grunnlag for refleksjon rundt de ulike temaene om hvorfor blant annet folkeskikk og hygiene er viktig. Filmen forklarer også hva overgrep er. Kunnskap vil skape et seksualvennlig miljø, der personen vet hva sex er og ikke minst hva sex ikke skal være. Dette vil forebygge uønsket seksualitet skriver Barstad (2013).

Det kan være viktig å vite hva som er forventet av miljøarbeidere når de skal veilede i seksualitet. Med riktig kompetanse kan miljøarbeiderne føle seg tryggere i sin rolle. Har de gode holdninger til de utviklingshemmede personene, og fokus på personenes rettigheter til å eie sin seksualitet, har en det grunnleggende på plass for at personene skal få utviklet sin seksualitet (Barstad 2006).

Ifølge Almås og Benestad (2006) så er det viktige for de som jobber i bolig å yte forståelse for og lytte til menneskene de jobber med. Det kan være en fordel om de får et visst inntrykk av behovene brukerne har. Om miljøarbeideren åpner for at det er lov å snakke om seksualitet, kan nyttig informasjon om seksuelle lengsler bidra til at helse fremmes. I helsevesenet blir det krevd at miljøarbeidere har kompetanse for å veilede og samtale med personer med utviklingshemming om seksualitet. De må forholde oss til lovverket og offentlige retningslinjer. Opplæringsspørsmålet om hvordan kroppen fungerer med tanke på seksualitet, menstruasjon, sædtømming og forskjellen på venner og kjærester, samt prevensjon, er det skolen og skolehelsetjenesten som er ansvarlige for i samarbeid med foreldrene. Men, om dette ikke har blitt oppfulgt, så er det tjenesteyternes ansvar og ta tak i dette (SOR 2020).

Hjelm (2013) intervjuet to jenter om hvordan man skal snakke om seksualitet, og hva som er viktig å tenke på for tjenesteyteren. Jentene bodde i et bofellesskap utenfor Bergen. Begge jentene synes det var vanskelig med kjærestetid, for personalet var bekymret hele tiden. Det ble påpekt at besøket er mitt og ikke hele bofellesskapet sitt. Når miljøarbeidere skal snakke om seksualitet er det viktig at de er høflige og viser respekt, og om det er

privat så bør det ikke komme fram i en rapport, om miljøarbeidere må snakke om det, - så gjør det bak lukkede dører, fortalte jentene.

Det som kommer fram er at miljøarbeiderne må ivareta den enkeltes rett til privatliv, som handler om at de må snakke om seksualitet på en verdig måte. Det å være tjenestemottaker gjennom et helt liv, påvirker vedkommendes muligheter og selvfølelse. Selvfølelse handler om hvordan andre mennesker ser på oss sosialt, om vi ser på oss selv som verdsatte omgjengelige mennesker (Helgesen 2011).

Ifølge Barstad (2006) så er retten til privatliv noe vi alle er opptatt av. Når vi skal besøke noen ringer vi på og venter til noen åpner døren for oss. Når vi skal på badet lukker vi døren. Disse handlingene er en del av privatlivet vårt. Vi tenker oss godt om hva vi snakker om med andre, og vi forventer å bli respektert. Som miljøarbeider må en også tenke over dette og være bevisst på at de utviklingshemmede personene som en bistår opplever respekt. Dette handler om makt og utøvelsen av makt, også etikk og etisk standard. Utdanningene inne helse -og sosialfag vektlegger dette fordi miljøarbeiderne har mulighet til å utøve makt. Dette er noe som ikke er ønskelig, men rammebetingelsene kan presse maktutøvelse fram.

Miljøarbeiderens oppgave er at de behov og ønsker de utviklingshemmede personene har, skal i størst mulig grad i imøtekommes. Det påvirker også vedkommendes rett til intimitet og et dedikert seksualliv. En kan se det slik at mennesker med utviklingshemming er avhengige av et seksualvennlig miljø for å ha et trygt og godt seksualliv (NAKU 2020).

4.4 Hvordan skape et seksualvennlig miljø?

I et seksualvennlig miljø så sier en at sex er noe som prates om, og temaet seksualitet og seksuelle problemer er noe en tar opp uten at det føles ubehagelig for dem som hører til i miljøet (Barstad 2006).

Seksualitet blir sett på som privat og vi snakker helst ikke om det med andre. Heller ikke med profesjonelle, så lenge seksualitet er et tema som ikke skal snakkes om. Da kan et seksualvennlig miljø bidra til at en kan ha lettere for å snakke om dette temaet på godt og vondt (Barstad 2006).

Ifølge Vildalen (2011) så kan en se at i arbeid med utviklingshemmede personer får de hjelp til det meste. Vi plasserer dem i en hjelperrolle, det er viktig at en tydeliggjør forventningene og rydder opp uklarheter i denne relasjonen. Å klargjøre et slikt forhold mellom miljøarbeiderne og de utviklingshemmede personene er ofte en ferdighet som følger med i samspillet mellom dem.

Dette vil kreve at miljøarbeideren er trygg i sin rolle og har innsikt i hvordan en fungerer som menneske (Eide og Eide 2017).

Men, har vi som miljøarbeidere en tanke om at vi respekterer dem som individ med seksuelle behov? Vi er lite flinke til å hente inn hjelp til veiledning og konkret hjelp til seksuelle behov da vi lett kan trå over andres eller egne grenser. Miljøarbeidere tar ofte valg på vegne av tjenestemottagerne, og vi jobber ofte alene sammen med dem.

Kommunikasjon er her en viktig del av samhandlingene, og det er viktig at en etablerer gode relasjoner slik at tjenestemottaker føler seg fortrolige med miljøarbeiderne (Barstad 2006).

Kommunikasjon er naturlig, vi er alle født med evnen til å kommunisere (Eide og Eide 2017).

Ifølge NAKU (2020) kan en som miljøarbeidere skape et godt seksualvennlig miljø hvis en:

- Har respekt og anerkjenner temaet.
- Har en åpen, tilnærming som er positiv til temaet.
- Tar imot spørsmålene til den utviklingshemmede personen på en respektfull måte.
- Har en person som kjenner den utviklingshemmede personen godt, som kan snakke med den utviklingshemmede personen om seksualitet.
- Utarbeider planer og tiltak om dette temaet i habiliteringsarbeidet.
- Egne opplæringsplaner om seksualitet, som er utarbeidet for å øke kunnskapen om temaet.
- Refleksjon over arbeidet.
- Henter inn kunnskap fra fagbøker, kurs og lignede.

Habiliteringstjenesten er der for råd og veiledning, miljøarbeidere søker hjelp hos dem om de møter på utfordringer de mangler kunnskap rundt (2020). Det er viktig at miljøarbeidere vet hvor de skal henvende seg om det kommer opp spørsmål som de ikke kan svare på.

Når miljøarbeiderne setter seksualitet på dagsorden, i møte med den enkelte, så blir det et seksualvennlig miljø i boligen (Barstad 2013).

Et seksualvennlig miljø handler om at miljøarbeiderne legger til rette for at seksualiteten er en naturlig del av samtaler og refleksjoner, der dette er en naturlig del av målsettingen og planene rundt de utviklingshemmede personene. Her kan seksualitet, etikk og respekt for den enkelte bli omdiskutert slik at miljøarbeiderne får et naturlig forhold til seksualiteten til den enkelte (Breistein og Ovrid 2013).

For at det skal oppnås en god seksualitet til de utviklingshemmede personene miljøarbeiderne yter tjeneste til, må miljøarbeiderne jobbe for et seksualvennlig miljø og en god seksualpolitikk ifølge Barstad (2013).

Vi kan vel slå fast at utviklingshemmede har de samme seksuelle behovene som alle andre mennesker. Dette kan variere i forhold til lyster og dagsform slik som hos alle andre mennesker. Men, måten mange av utviklingshemmede forsøker for å dekke sine behov på, kan skille seg fra normal adferd. Dette kan komme av at utviklingshemmede personer har vanskelig for å forstå det som skjer når seksuelle behov melder seg (SOR 2020).

En god seksualpolitikk vil si å ta seksualitet på alvor. Miljøarbeidere må tenke at de utviklingshemmede personene har sin form for seksualitet. Dette kan synligjøres ved at miljøarbeidere vet hva som skal til i ulike situasjoner, hvordan svare på spørsmål, samtidig som de er bevisste på uønsket seksualitet, som overgrep. I et seksualvennlig miljø vil den enkelte bevege seg i riktig retning (Barstad 2013).

Lykkes miljøarbeiderne med å fremme et seksualvennlig miljø, kan en oppnå at de utviklingshemmede personene vil framstå med sine utfordringer rundt det seksuelle, og det vil også øke miljøarbeiderens sjanse til å kunne oppfatte om overgrep skjer (Barstad 2006).

4.5 DRØFTING

«Hvordan kan vernepleiere legge til rette for et mer seksualvennlig miljø i bolig for utviklingshemmede personer?»

Mennesker med utviklingshemming er avhengige av et seksualvennlig miljø for å oppnå et trygt og godt seksualliv (NAKU 2020). Dette er også noe Barstad (2006) legger vekt på ved å forklare at i et seksualvennlig miljø, så er temaet seksualitet og seksuelle problemer noe utviklingshemmede personer kan ta opp uten at det skal føles ubehagelig. I et seksualvennlig miljø skal alle mennesker ha lett for å snakke om temaet på godt og vondt. Vildalen (2011) skriver at for å tydeliggjøre forventingene, må vernepleierne rydde opp i uklare relasjoner. Dette er noe som vil kreve at miljøarbeiderne er trygge i sin rolle. Uklare relasjoner handler om at vernepleieren som jobber ut i feltet, ikke bare tenker på brukerne som hjelpetrengende individer. Som vernepleier bør det bygges opp et godt samspill med hver enkelt utviklingshemmede person får å kunne veilede og respektere seksuelle behov. Det som kommer fram i litteraturgjennomgangen er at Breistein og Ovrud (2013), NAKU (2020) og Barstad (2013) stort sett ser på kommunikasjon og gode relasjoner mellom miljøarbeiderne og de utviklingshemmede som viktig når seksualiteten skal være en naturlig del av målsettingen.

Å fremme et seksualvennlig miljø kan få utviklingshemmede til å fremstå med sine utfordringer. Det er samtidig viktig at en har respekt for den enkeltes seksualitet. Barstad (2013) skriver at det er viktig å fremme en god seksualpolitikk, da utviklingshemmede personer har de samme behovene for et seksualliv som alle andre.

For å oppnå dette kan det jobbes med holdningsendringer hos vernepleiere, samtidig som det fokuseres på kunnskapsløft. Kompetansen kan skapes i et seksualvennlig miljø, der det føles naturlig og ha seksualitet som et tema.

Det kommer også fram fra litteraturgjennomgangen at Barstad (2006) og Almås og Benestad (2006) har en felles forståelse om at ved å fremme en holdningsendring i miljøer på avdelinger, kan det oppnås et mer seksualvennlig miljø for de utviklingshemmede personene. Seksualitet er noe alle er født med, og derfor en viktig del av alle mennesker. Som menneske føles det ofte som om sanseopplevelsen er viktigere enn selve sexen. Sansene våre handler om følelser som ømhet og kjærighet (Barstad 2006).

Siden seksualiteten kan handle mer om følelser enn den eksakte seksuelle handlingen, kan vernepleierne sikre at kollegaer får den opplæringen som behøves, eller veileder for at utviklingshemmede personer skal få være en del av det seksuelle universet. Dette er noe som kan skapes gjennom holdningsendringer.

Vildalen (2011) forklarer at vernepleiere bør møte de utviklingshemmede med en åpen holdning, samtidig som Almås og Benestad (2006) skriver at som miljøarbeidere må en ha et aksepterende forhold til annerledesheter, for at de utviklingshemmede skal få eie sin egen seksualitet. For å skape dette grunnlaget må miljøarbeideren tilegne seg kunnskap. Når utviklingshemmede personer er avhengig av hjelp fra andre, kan det være vanskelig å bli sett på som et menneske med også seksuelle behov. Det kan da bli enkelt for de som jobber rundt de utviklingshemmede personene å overse denne delen av dem som menneske. Det kan handle om at seksualitet er et tema som er vanskelig å ta opp, så da blir det bare oversett, og miljøarbeiderne kan lett tenke at det ordner seg av seg selv, eller at andre miljøarbeidere kanskje tør og snakke om det (Vildalen 2011).

Kompetanseheving rundt seksualitet kan skape en holdningsendring, der vernepleierne kan bli åpnere for at seksualitet er en del av alle mennesker. Men hos vernepleierne er også kunnskapsmangler og fordommer noe som følger med på samme måte som hos alle andre. Almås og Benestad (2006) skriver også at det er viktig at vernepleierne har grunnleggende kunnskaper når de skal reflektere og drøfte rundt seksualiteten til den en jobber for. Noe vernepleierne lærer gjennom studiet sitt, derfor er vernepleieren godt egnet for å reflektere rundt dette temaet. En må ha det grunnleggende om anatomi og fysiologi godt forankret i seg.

Samtidig som Breistein og Ovrud (2013) mener at det er vernepleierens ansvar å ha kunnskap nok om seksualitet, retningslinjer og opplæring i tråd med samfunnets normer, slik Vildalen (2011) setter fokus på.

Det kan også være en utfordring å jobbe med utviklingshemmede personer som har et annet syn på seksualitet enn det vernepleierne selv har (Barstad 2006).

Utviklingshemmede personer rammes ofte av negative holdninger på grunn av at de ikke har så mange valgmuligheter og at de trenger hjelp fra andre. Seksualiteten blir ofte undertrykt på grunn av at omsorgsbehovet hos utviklingshemmede personer ofte er stort (Vildalen 2011). Barstad (2006) skriver at dette kan løse seg med kompetanse, men om vernepleierne ikke tilegner seg denne kompetansen så vil seksualiteten til de utviklingshemmede personene bli undertrykt.

Så selv om de utviklingshemmede personene trenger hjelp til det meste, så må miljøarbeiderne ha respekt for at de er individer med ulike seksuelle behov. Vernepleierne må åpne opp for at deler av samhandlingen kan gå direkte rundt et seksuelt behov (Vildalen 2011). Som vernepleier kan en møte på situasjoner som er overraskende, men om vernepleierne har et aksepterende forhold til annerledesheter og formidler dette videre i samarbeidet med andre kollegaer, kan situasjonen føre til at miljøarbeiderne tilegner seg ny kunnskap. Når vernepleierne da kjenner på egne følelser i møte med brukerne, vil en merke en forandring i egne holdninger. For å oppnå denne utviklingen må en tilegne seg kunnskap på feltet om seksualitet (Almås og Benestad 2006).

Ved at det legges til rette for at seksualitet er en naturlig del av samtaler, der etikk og respekt for den enkelte utviklingshemmede er i fokus, åpnes det opp for at miljøarbeiderne får et naturlig forhold til seksualiteten (Breistein og Ovrud 2013).

Når det reflekteres og drøftes rundt seksualitet, er det viktig at holdningene skaper respekt for de utviklingshemmede, samtidig som at vernepleiere har grunnleggende kunnskaper om hvordan kroppen fungerer. Dette er noe som vernepleiere må fremme for å skape en bevisst holdning rundt seksualitet. Med kunnskap kan vernepleiere oppnå at uønsket seksualitet opphører og at den utviklingshemmede personen som er i et seksualvennlig miljø, gjerne vil utvikle seg til et helt menneske med god livskvalitet på flere områder (Barstad 2006). Eier du ikke din egen seksualitet så er du ikke et helt menneske.

Som Breistein og Ovrud (2013) skriver så er det kunnskap som må til for å utvikle gode holdninger hos vernepleierne, samtidig som de må respektere og ha anerkjennelse for andre.

Som vernepleier må det aksepteres at mennesker har mange sider, også innenfor det seksuelle. Derfor bør vernepleiere ha en åpen holdning til det som brukerne uttrykker, og huske på at det vernepleiere kan se på som normal eller sunn seksualitet, kan for andre oppfattes som unormalt. Dette synliggjør en ved at vernepleieren vet hva som skal til i de ulike situasjonene de står overfor. For det kan ofte oppleves som flaut å snakke om seksualitet og når det føles på denne måten er det viktig at kunnskapen er skapt.

Kunnskapen bør skapes for at botjenesten skal oppnå et seksualvennlig miljø. Vernepleiere har et ansvar for å kartlegge hva miljøet har behov for, og hva som skal til for at kunnskapen heves. Samtidig som vernepleiere tar vare på rettsikkerheten til utviklingshemmede personer.

Barstad (2006) skriver at det er viktig å bistå tjenestemottakeren med å dekke de behovene de ikke mestrer selv. Seksualitet kan være ett av disse behovene. Han legger vekt på

viktigheten av at opplæringen rundt seksualitet må starte tidlig, noe også NAKU (2020) skriver at bør følges gjennom de ulike livsfasene.

Seksualitet er en følelsesmessig prosess, som også har en stor innvirkning på helsen til mennesket. Derfor er det viktig at det sikres kvalifisert opplæring rundt kropp og seksualitet. Opplæringen bør starte så tidlig som mulig, og den bør være tilpasset den enkeltes utviklingsnivå. Den seksuelle oppdragelsen kan ses på som viktig, men det å skulle erstatte denne kan by på store utfordringer for vernepleierne. Den seksuelle oppdragelsen har utviklingshemmede personer ofte gått glipp av, da denne er uformell og kan handle om flørtingen, prøvekliningen blant tenåringer, der kunnskap skapes uten formalitet.

Barstad (2006) fortsetter med den uformelle oppdragelsen som gjør at en forvalter seksualiteten sin på en god måte i voksen alder. SOR (2020) følger også opp med at de som ikke har fått den normale seksuelle oppdragelsen, har også en rett til seksualitet. Derfor bør vernepleiere hjelpe de utviklingshemmede personene med råd og veiledning slik de får opplysningene de mangler.

Det kan også oppstå problemer rundt temaet seksualitet fordi de utviklingshemmede personene ikke har nok kunnskap om seksualitet. Kurset som ble omtalt tidligere kan derfor bidra til å øke kunnskapen til begge parter samtidig som det kan forebygge uønsket seksuell atferd (Barstad 2006).

For at dette skal oppnås er det visse kriterier som må innfris. Som vernepleier må holdningene omhandle at de utviklingshemmede personene har rett til å eie sin egen seksualitet.

Miljøarbeiderne må fange opp hva som er uttrykk for seksuell adferd hos brukarene (Vildalen 2011). Vernepleieres holdninger må gi forståelse for at brukerne kan ha behov for hjelp på dette området i livet som handler om seksualitet.

Valgene vernepleiere tar bør være godt begrunnet i faglig kunnskap. Et trygt og godt seksualliv for mennesker med utviklingshemming, er avhengig av at de har et seksualvennlig miljø rundt seg. Møter vernepleiere på utfordringer som der og da kan ses på som umulige å løse, så bør de søke råd hos habiliteringstjenesten (NAKU 2020).

5.0 Avslutning

Seksualitet handler om sensualitet og tanker i samspill med andre, og det er i denne oppgaven gjort et forsøk på å belyse hvordan vernepleiere kan skape en forståelse av denne delen som er så privat for mennesker. Dette for at utviklingshemmede personer også skal kunne ha en mulighet for å kunne oppnå og leve i et seksualvennlig miljø.

Det ses på som viktig at de utviklingshemmede personene utvikler seg innenfor samfunnets rammer for å lære seg å forvalte sin egen seksualitet. En kan da tenke at ved å utvikle holdninger til vernepleierne, vil du kunne få respekt og forståelse for hvordan seksualiteten fungerer hos andre mennesker. I vår tid kan holdninger løftes fram slik at de utviklingshemmede personene forstår at dette er et område som vernepleiere har forståelse for. Samtidig som at kunnskap skaper trygge vernepleiere i møte med den enkelte personen.

Den uformelle seksuelle oppdragelsen blir sett på som viktig da det er den som gjør oss til fungerende mennesker i takt med samfunnets normer. Et seksualvennlig miljø kan bidra til å skape dette.

Et seksualvennlig miljø handler om å heve kunnskapen der det oppleves at det er respekt og annerkjennelse, opplæringsplaner som øker kunnskapen og at vernepleiere reflekterer over arbeidet som utføres. Dette vil skape en trygg ramme rundt de utviklingshemmede personene og vernepleiere. Samtidig som vernepleierne bør vise respekt for den enkeltes rett til privatliv. Vernepleiere må også vite hvor de kan henvende seg når de kommer opp i situasjoner og får spørsmål de ikke kan svare på. Der det er en god seksualpolitikk tas også seksualitet på alvor.

Den følelsesmessige prosessen rundt dette kan være vanskelig å forklare, og derfor er det viktig at de utviklingshemmede personene har kvalifiserte vernepleiere rundt seg, som har grunnleggende kunnskaper om kropp og seksualitet. Dette kan bidra til å skape et fungerende seksualliv slik at utviklingshemmede personer kan få være et «helt» menneske.

Seksualiteten påvirker livskvalitet, og derfor kan en som vernepleier ikke velge bort seksualiteten til utviklingshemmede mennesker. En klem kan være god medisin for helsen, og det å bli satt pris på av andre.

Litteraturliste

Almås, Elsa og Esben Esther Pirelli Benestad. 2006. *Sexologi i praksis* 2. utgave Oslo: Universitetsforlaget.

Aubert, Wilhelm. 1985. *Det skulte samfunn* Oslo: Universitetsforlaget.

Barstad, Bernt. 2006. *Seksualitet og utviklingshemming* Oslo: Universitetsforlaget.

Barstad Bernt. 2013. Et seksuelt vennlig miljø? En god seksual politikk? SOR.

<https://stiftelsensor.no/images/tidsskriftarkiv/2013/6/Bernt%20Barstad%20-%20Et%20seksualvennlig%20milj%C3%B5.pdf> (Lest 03.05.20).

Brask, Ole David, May Østby og Atle Ødegård. 2016. *Vernepleierens kjerne roller en refleksjonsmodell* Bergen: Fagbokforlaget.

Brodtkorb, Elisabeth og Marianne Rugkåsa (red.) 2009. *Mellom mennesker og samfunn Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* 2. utgave. 5 opplag Oslo: Gyldendal.

Breistein, Thorild Mossing og Torun Ovrud. 2013. *Hvordan kan vi som tjenesteytere bidra til at utviklingshemmede kan finne seg til rette med sin seksualitet og sine seksuelle muligheter?* SOR

<https://stiftelsensor.no/images/tidsskriftarkiv/2013/6/Torild%20Mossing%20Breistein%20og%20Torunn%20Ovrud%20-Hvordan%20kan%20vi%20...seksuelle%20muligheter.pdf>

(lest 03.05.20).

Dalland, Olav. 2017. *Metode og oppgaveskriving* 6.utgave Oslo: Gyldendal.

Eide, Hilde og Tom Eide. 2017. *Kommunikasjon i relasjoner personorientering, samhandling og etikk*. 3.Utgave. Oslo: Gyldendal.

Ellingsen, Karl Elling (red.) 2014. *Utviklingshemming og deltagelse* 2. opplag Oslo: Universitetsforlaget.

Fellesorganisasjonen 2017. *Om vernepleieryrket*. FO: Oslo

<https://www.fo.no/getfile.php/1313870-1550142797/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Vernepleierbrosjyre%202017riktig.pdf> (lest 29.04.20)

Direktoratet for e-helse. 2017. *ICD-10 Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser*.

https://ehelse.no/standarder/ikke-standarder/icd-10-psykiske-lidelser-og-atferdsforstyrrelse-kliniske-beskrivelser-og-diagnostiske-retningslinjer-blaboka/_/attachment/inline/2940e18d-9320-4536-b627-0f6289e362f6:6875a2309af7447a26d9731a6e7ff2cba814c14e/ICD-10%20Psykiske%20lidelser%20og%20atferdsforstyrrelse%20kliniske%20beskrivelser%20og%20diagnostiske%20retningslinjer.pdf (Lest 24.03.20).

Helgesen, Leif A. 2011. *Menneskets dimensjoner lærebok i psykologi* 2.utgave Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Helse- og omsorgsdepartement. 2019. «*Frihet og likeverd – om mennesker med utviklingshemming* nr. 45.» St. Meld. 45 (2012-2013). Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet, 2019.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-45-2012--2013/id731249/> (Lest 13.04.20).

Helse Sør-Øst 2009. *Utviklingshemming og seksuelle overgrep forbygning og oppfølging*
Faghefte fra Helse Sør-Øst 2009
[https://naku.no/sites/default/files/files/Utviklingshemming_og_seksuelle_overgrep_\(Helse_s%C3%B8r_%C3%B8st\)\(1\).pdf](https://naku.no/sites/default/files/files/Utviklingshemming_og_seksuelle_overgrep_(Helse_s%C3%B8r_%C3%B8st)(1).pdf) (Lest 05.05.20)

Hjelm, Ann Cecilie. 2013. *Å snakke om seksualitet på en ordentlig måte* Stiftelsen SOR.no
<https://www.stiftelsenor.no/images/tidsskriftarkiv/2013/6/Ann%20Cecilie%20Hjelm%20-%20%C3%A8%20snakke%20om%20seksualitet.pdf> (Lest 29.04.20).

Holden, Børge. 2016. *Utfordrende adferd og utviklingshemming Adferdsanalytisk forståelse og behandling 2*. Utgave Oslo: Gyldendal.

Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen. 2010. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* 4. utgave Oslo: Abstrakt forlag.

Lunde, Hilde. 2014. Ansatte og temaet seksualitet: Hvilke utfordringer opplever ansatte i sitt arbeid når det gjelder voksne med intellektuell funksjonsnedsettelse og seksualitet? *Nordisk Tidsskrift for Helseforskning*, 9(2), 58-71.
<https://doi.org/10.7557/14.2820> (Lest 02.05.20)

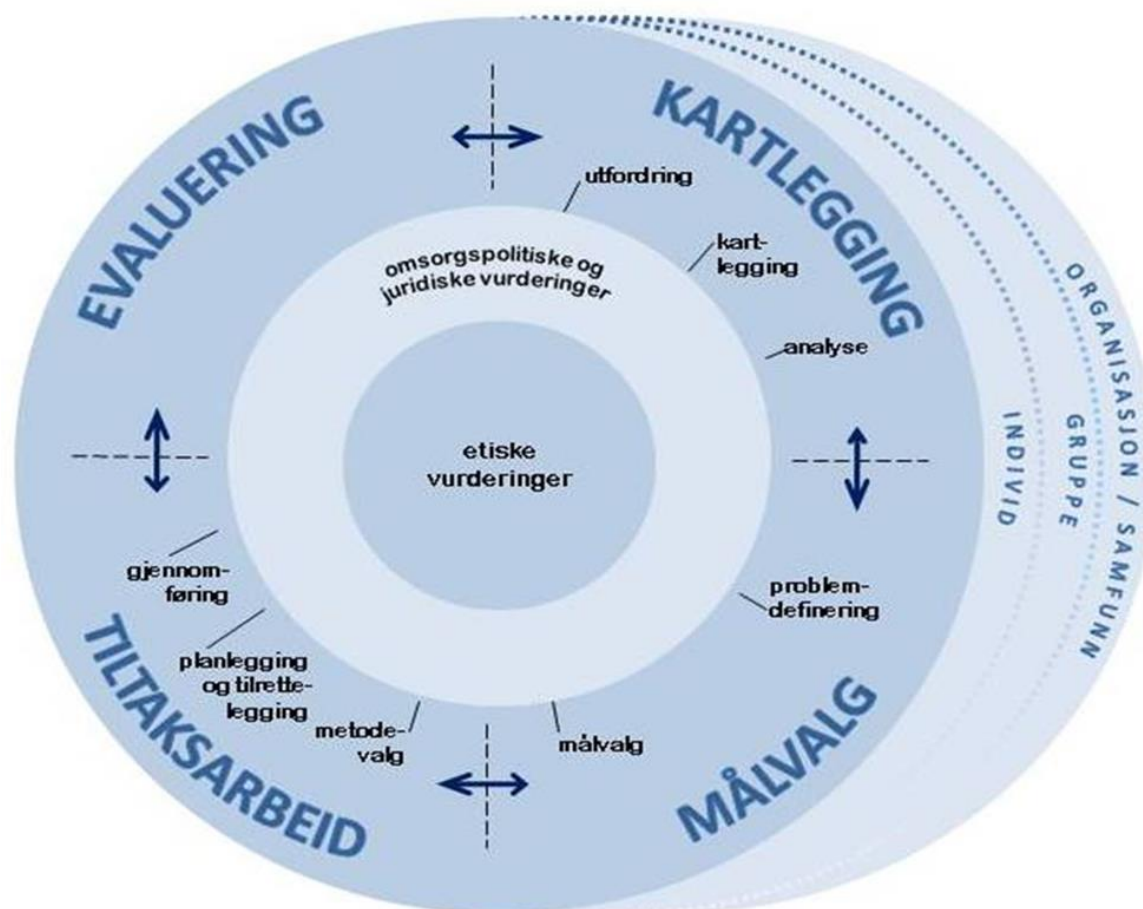
NAKU.2020. Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming. *Seksualvennlig miljø*
<https://naku.no/kunnskapsbanken/seksualvennlig-milj%C3%B8> (Lest 03.05.20)

Norlund, Inger, Anne Thronsen og Sølvi Linde. 2015. *Innføring i vernepleie, kunnskapsbasert praksis grunnleggende arbeidsmodell* Oslo: Universitetsforlaget.

SOR. 2020 «hva er seksualitet?» Del av e-læringskurset *betydningen av fritid, kultur og venner* <http://kurs.helsekompetanse.no/fritidkultur/16898> (Lest 27.04.20).

Vildalen, Stephan 2011. «Utviklingshemmedes seksualitet» I *Utviklingshemming og psykiskhelse (utdrag)* redigert av Jarle Eknes, 319-353. Oslo: Universitetsforlaget.

Vernepleierens Arbeidsmodell

Modellen er fra Høgskolen i Molde (2012).

Fra fagplanene til vernepleierutdanningen.

Vår arbeidsmetode kan ses på som en prosess, det er dette modellen illustrerer.

Fasene har et gjensidig forhold til hverandre.

Vernepleierne må i alle faser samarbeide og være tilstede for tjenestemottakerne.